

Szenti Tibor: Parasztvallomások

Gazdák emlékezése Vásárhelyről

A parasztság egészen a legutóbbi időkig a magyar társadalom legnépesebb rétegeit adta. Ehhez és ahhoz mérten, hogy két tudományágnak, a néprajznak és a történettudománynak is tárgyai, igazán nem mondhatjuk, hogy túl sokat tudunk róluk. Egyfajta sablonos képünk persze minden kor parasztságáról van. Az olyannyira fontos árnyalatok, a tárgyyszerű táji és rétegenkénti különbözőségek azonban többnyire már hiányoznak leírásainkból. Különösen így van ez a XX. századi, éppen felbomló parasztság, s ezen belül a birtokos rétegek, azaz az ún. kis-, közép- és nagygazdák esetében. Róluk mindmáig nem a társadalomtörténet, hanem a XX. századi magyar prózairódalom – például korai novelláiban *Németh László* vagy később a népi mozgalom egy-egy alakja – mondta a többet és érvényesebbet. Frappáns bizonyíték erre az 1974-ben megjelent paraszti önéletrajzokat közlő kötet (*Emlékül hagyom. . .*), amelynek valamennyi szerzője szegényparaszt volt. Vagy a *Szenti Tibor*hoz hasonlóan ugyancsak hódmezővásárhelyi *Kiss Lajos* klasszikus munkája, *A szegény emberek élete*. *Szenti Tibor* könyvét, amelynek tárgya a vásárhelyi gazdák élete, mindezek miatt fokozott kíváncsisággal vártuk és vettük kézbe. Előrebocsátjuk: nem hiába. *Szenti* kiváló ismerője témájának, s mindazokkal az ismeretekkel és adottságokkal is rendelkezik, amelyek ahhoz szükségesek, hogy másokat is beavasson a múlt „mélységes mély kútjának” titkaiba.

A kötet három részből áll. Az elsőben a vásárhelyi gazdák történelmi tudatát mutatja be a szerző – többnyire önnön írásaik és megnyilatkozásaik alapján. A másodikban családi életükről, műveltségükről és gazdálkodásukról tart tükröt az olvasó elé. A harmadik rész fontosabb témái testkultúrájuk, szexuális magatartásuk, szertartásaik és vallási életük. A könyv megítélésünk szerint legérdekesebb fejezete az, amelyben a gazdák történelmi emlékezetét vizsgálja a szerző.

A vásárhelyi birtokosok a hun rokonságban hittek és *Attila* székelyét más Tisza menti települések parasztságához hasonlóan maguk is Mártély határára tették. A magyar történelemmel kapcsolatos vásárhelyi népi emlékezet további csomópontjai a honfoglalás és *Árpád* személye, az igazságos *Mátyás*, a törökör, a kuruc világ, majd pedig 1848–49 és *Kossuth* alakja. Történeteikben kiszínezett, mesészerű elemek változnak az iskolai oktatásból és a tömegkommunikáció csatornáiból származó realitás ismeretekkel.

Az első világháborútól kezdődően az emlékezet konkrétta válik, a mesészerűség eltűnik, s átadja helyét a személyes tapasztalatoknak. Ennek megfelelően tagoltabbá is válik, mégpedig nemcsak az egyes paraszti rétegek

viszonylatában, hanem magán a birtokos parasztságon belül is. Volt vásárhelyi gazda, aki az első világháborúban tábori csendőrként csempészéssel majdnem kisebb vagyont gyűjtött, s volt, aki még az 1918. október 31. utáni parancsot is komolyan vette, s az olasz frontról teljes menctfelszereléssel tért haza. „Országokon cipeltem körösztü. Száz kilométereket tötem mög gyalog. Mindön nagy várost elkerültem, hogy sönki sö vöhesse el tülem a fölszerelésömet, de máig sö köllött vele elszámolnom” – emlékezett egyikük a szerzőnek.

A Duna–Tisza közi gazdák történelmi emlékezetéhez és politikai bcállítottságához képest feltűnő, hogy a vásárhelyické lényegében mentes az éles Tanácsköztársaság-ellenességtől. Kézenfekvő persze a magyarázat is. Mire a proletárforradalom intézkedései Vásárhelyen valósággá váltak volna, megérkezett a román hadsereg. A vásárhelyi gazdák így a román katonaság rekvirálásaival és önkényeskedéseivel szembesültek, s ezért a Vörös Hadsereg júliusi támadásakor „fölléögöztek”, söt sokan a vöröskatonák segítségére siettek. (Július 25-én a visszatérő román parancsnok ezért 56 vásárhelyit lövetett agyon.)

Az első világháborúhoz és 1918–19-hez képcst a két világháború közötti 20 év szinte eseménytelennek tűnik a szerző által feltárt és bemutatott anyag alapján. A gazdák a búza árváltozásaira, a magas adókra és kamatokra, valamint a hadikölcsönök valorizálatlanságára emlékeznek, s az országgyűlési választásokra és pártpolitikai küzdelmekre (amelyek pedig Hódmezővásárhelyt sem kerülték el) nem vagy alig. „... a gazdák számára – írja a szerző – ezek az évek ismét a szorgos munkával, a vagyongyarapítással teltek el.”

A második világháborúval és az azt követő átalakulásokkal kapcsolatos resignált hangulatú vélekedésük reális tükrözödései mindannak, ami ennek a napjainkra kihalt, megöregedett vagy más társadalmi osztályokba felszívódott paraszti rétegnek megélni adatott. Megható, hogy mindezek ellenére hogyan és mennyire ragaszkodnak az élethez, a munkához és a hazához. Olyan értékek ezek, amelyekkel jobban lehetett és kellett volna sáfarkodnunk – sugallja a szerző, s ezzel a recenzens is messzemenően egyetért.

A kötetet irodalomjegyzék, térképvázlatok, valamint igen gazdag és beszédes fotóanyag egészítik ki. (Gondolat.)

ROMSICS IGNÁC